

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ
43

ISSN 1211-7250
ISBN 80-86023-36-2

BRNO 2002

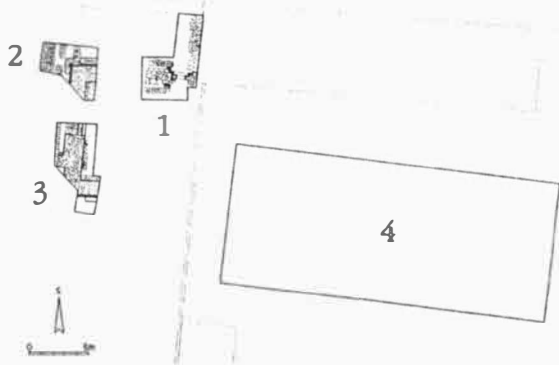
Resumé:

Brno (Kataster Zábřovice, Bez. Brno-město), Milady Horákové und Koliště Str. Mittelalter (14.-15. Jh.), Neuzeit (16.-18. Jh.). Stadt. Rettungsgrabung.

BUČOVICE (okr. Vyškov)

„Zámek“. Středověk, novověk. Tvrz, kostel, zámek. Zjišťovací výzkum.

Během záchranného archeologického výzkumu, vyvolaného rekonstrukcí kanalizačního řádu v areálu bučovického zámku koncem roku 2000, byl ve výkopu, označeném jako sonda č. 1 (obr. 4), zachycen unikátní ústupkový portál, patřící románsko-gotickému kostelu ze 13.-16. stol. (Palátová/Stránská/Vitula 2001, 203-204; Ondra/Stránská/Vitula 2001, 163-166). Vzhledem k tomu, že se k této stavbě váže velmi málo historických zpráv, vznikla v odborných kruzích diskuse o možnosti jejího dalšího průzkumu. Proto byl začátkem roku 2001 v rámci vědeckovýzkumné činnosti Státního památkového ústavu v Brně podán návrh na rozšíření odkryvu částí kostela prostřednictvím zjišťovacího archeologického výzkumu. Projekt si kladal za cíl upřesnění datace výstavby kostela, dále zjištění jeho půdorysného tvaru i rozměrů a konečně i zjištění vzhledu jeho západní strany.

Obr. 4. Bučovice, zámek. Celková situace ploch prozkoumaných při záchranném a zjišťovacím výzkumu v letech 2000 a 2001.

Bučovice, Schloß. Gesamtsituation der in den Jahren 2000 und 2001 während der Rettungs- und Testgrabung erforschten Flächen.

Zjišťovací archeologický výzkum, prováděný pracovníky archeologického oddělení ŠPÚ v Brně, začal koncem července 2001 a probíhal intenzivně v srpnu a poté ještě sporadicky v září téhož roku. V jeho průběhu byly otevřeny celkem dvě sondy (obr. 4: č. 2 a 3), mající značně nepravi-

delný tvar, protože byly limitovány co nejmenším rozsahem porušení stávající vzrostlé parkové zeleně. Novověké navážky a dorovnávký terénu byly odstraněny nejprve za pomoci zemního stroje UNC tak, aby se neporušily koruny dosud zachovaných zdí a kontexty datované do staršího novověku a středověku. Částečně odkrytý terén pak byl postupně snižován ručním kopáním a čištěním až na úroveň spodní vody. Vrstvy byly odebírány podle přirozených rozhraní tak, aby byla celkově zachována hmotná náplň jednotlivých kontextů. Plošná dokumentace se prováděla fotogrammetricky v několika různě starých úrovních, vertikální stratigrafie pak byla zachycována tradiční kresbou vybraných profilů. Zaměření celkové situace sond i jednotlivých vlivovacích bodů bylo prováděno pomocí totální stanice DTM 520, která umožňuje maximálně přesné zpracování počítačových výstupů.

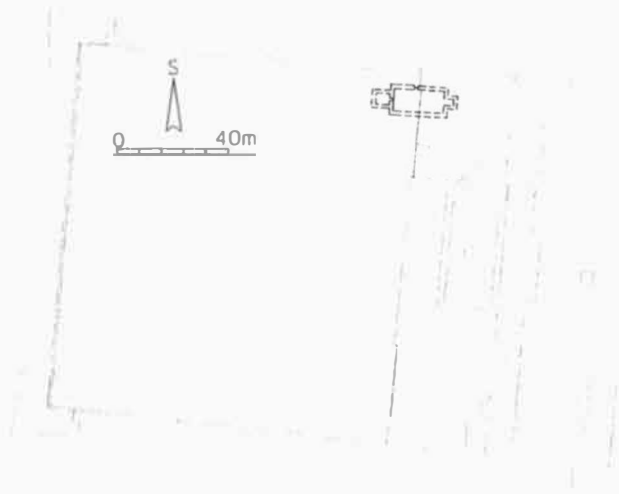
První sonda (obr. 4: č. 2), odkrytá během zjišťovacího výzkumu v roce 2001, měla rozlohu 16,11 m². Situována byla s cílem zachytit severozápadní nároží románsko-gotického kostela, aby mohly být upřesněny jeho rozměry. To se podařilo v jihovýchodní části sondy. Mohutné, až 1,40 m široké lité zdivo bylo vně i uvnitř lícované pravidelnými pískovcovými kvádry. Jeho vnější strana byla ve výšce 0,40 m nad původní románskou úrovní terénu ozdobena reliéfním soklem, který vybíhal z paty severního portálu. Na nároží byl tento sokl ještě zvýrazněn o 0,20 m nižším dalším výstupkem (obr. 6). Z nároží směrem k severu vybíhala další mělce založená kamenná zeď mladší, zřejmě gotické přístavby (snad kaple sv. Kateřiny přistavěná ke kostelu v 15. stol.?). K vnitřnímu lici kostelní zdi se 0,10-0,20 m nad románskou úrovní podlahy přimykala kamenná zídka, jejíž účel se nepodařilo přesně zjistit. Nejspíše však souvisela s gotickou úpravou podlahy v interiéru kostela, která byla ve 2. pol. 14. nebo v 1. pol. 15. stol. zvýšena dorovnávkou terénu o 0,50 m a pokryta pálenou dlažbou. Pod úrovní této dlažby byl v druhotném uložení kamenný kvádr s vytesanou kamenickou značkou a ještě níže pod ním se nacházela románská úroveň podlahy, která byla prostá hliněná a nesla stopy silného žáru. Na stěnách uvnitř stavby byly místy fragmenty vápenné omítky s několika vrstvami vápenného nátěru. Při snižování středověkých vrstev vně kostela byly při severní stěně odkryty a začištěny celkem tři úrovně prostých pozdně středověkých nebo raně novověkých hrobů. Zdokumentováno bylo celkem 5 pohřbů, z nichž většina již byla částečně dislokována. Hrobové jámy se v tmavé humózní vrstvě nepodařilo rozlišit a pohřbení neměli u sebe žádné milodary. Nejstarší úroveň hrobů nemohla být prozkoumána kvůli vysoké hladině spodní vody. Kromě pozůstatků zdi románsko-gotického kostela byly v sondě č. 2 odkryty i zbytky novověkých staveb. Patřily k nim kamenocihelná zídka a cihelný kanál (snad pozů-

statek teplovzdušného topení ?), protínající sondu v severojižním směru. Šlo zřejmě o fragmenty staveb souvisejících s hospodářským nebo zábavním zázemím zámku.

Další sonda (obr. 4; č. 3) o celkové rozloze 20,68 m² byla položena jižně od sondy č. 2 tak, aby v ní mohl být sledován a dokumentován průběh západní stěny kostela až po jeho jihozápadní nároží. Po snížení nadložních vrstev recentního a novověkého stáří byla v hloubce 0,65 m od současného povrchu a 0,50 m nad románskou úroveň podlahy začištěna úroveň gotické úpravy interiéru. Podle datování nálezů ojedinělých keramických zlomků byla podlaha někdy ve 2. pol. 14. nebo v 1. pol. 15. stol. uvnitř zvýšena hliněnou dorovnávkou a pokryta pálenou hliněnou dlažbou. Západní stěna byla uprostřed přerušena průchodem, který neměl žádný reliéfní portál, ale podlaha zde byla dodatečně v souvislosti s gotickou úpravou zpevněna kamennou zídka. Ve vzdálenosti zhruba 2,30 m od jihozápadního nároží kostela vyběhala směrem k západu další zeď, pevně svázaná s hlavní západní zdí kostela. I když s ohledem na vzrostlou zeleň nemohl být průběh této zdi dále sledován, je nesporné, že jde o přístavbu (zřejmě věž nebo předsíní kostela) současnou s hlavní obvodovou románskou zdí. Svědčí o tom i skutečnost, že ve vnitřním prostoru přístavku je hlavní obvodová zeď o 0,20 m zesílena, nejspíše byla i omítnutá a chybí zde také ozdobný reliéfní sokl. Ten byl zachycen pouze u jižní stěny. Z toho můžeme usuzovat, že částečně odkrytý vstup nebyl hlavním vchodem do kostela, ale pouze průchodem do předsíně nebo podvěží. Stejně jako v sondě č. 2 byla i zde pod gotickou dlažbou a hliněnou dorovnávkou terénu kamenná zídka, související zřejmě s vrcholně gotickými úpravami interiéru. I západní stěna nesla uvnitř stopy omítnutí vápennou maltou. Podlaha románské fáze kostela byla prostá z dusané hlíny. Nejen tato podlaha, ale i značná část lícových kamenných kvádrů ve zdech, včetně dokonale opracovaného kamenného prahu, nesla stopy silného žáru. Úroveň gotické i románské podlahy uvnitř před vchodem porušil jeden z hrobů a další z nich porušil v jihozápadním rohu i vestavěnou zídka. Avšak kvůli vysoké hladině spodní vody tyto hroby nemohly být již prozkoumány.

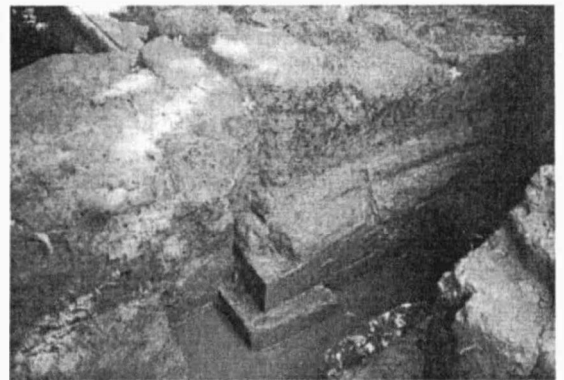
Zjišťovací archeologický výzkum pomohl vyřešit otázku skutečné šířky románsko-gotického kostela a poskytl nové poznatky o půdorysném řešení jeho západní části. Nepomohl však upřesnit délku jeho lodi. Takový výzkum tradičními metodami už by nebyl únosný, protože východní část kostela se nachází v prostoru severního nádvoří zámku, které je oproti původnímu terénu uměle zvýšeno o více než 2 m. Proto jsme zvážili nabídku firmy EXMARKET M. T., s. r. o., na využití nedestruktivní metody výzkumu pomocí ultrazvukového pulzního radaru (GPR – Ground Penetrating

Radar), který dokáže s citlivostí na centimetry horizontálně i vertikálně zachytit a přenosem na digitalizovaný videozáznam zobrazit podpovrchové anomálie. Na nádvoří byla přesně vyměřena plocha o rozloze 340 m² (obr. 4; sonda č. 4) a tímto přístrojem byla proměřena v bodové síti o rozměrech 0,50x0,50 m. Výsledky měření jsou více než přesvědčivé a délku kostela můžeme podle nich odhadovat na 25 m (obr. 5).

Obr. 5. Bučovice, zámek. Půdorys bučovického zámku s vyznačením polohy rekonstruovaného půdorysu zaniklého románsko-gotického kostela.

Bučovice, Schloß. Grundriß des Bučovicer Schlosses mit Bezeichnung des rekonstruierten Grundrisses der untergegangenen romanisch-gotischen Kirche.

Obr. 6. Bučovice, zámek. Severozápadní nároží zaniklého románsko-gotického kostela s reliéfním obvodovým soklem a nárožním výstupkem.

Bučovice, Schloß. Nordwestecke der untergegangenen romanisch-gotischen Kirche mit einem Relief-Umfassungssockel und dem Eckenausläufer.

Závěrem můžeme konstatovat, že vytčené cíle zjišťovacího výzkumu zaniklého kostela v Bučovicích byly prakticky bezesbýtku dosaženy a jeho datování můžeme upřesnit ještě z hlediska historie umění. Velmi blízkou analogii k výzdobným prvkům severního portálu poskytuje profilace jednoho z ústupků portálu refektáře cisterciáckého kláštera ve Velehradě (Pojsl 1990, 123, 172, obr. 65, 110), který pochází z nejstarší fáze kláštera z let 1210-1228. Působení velehradské klášterní huti se má za doložené i v dalších více či méně vzdálených místech jižní Moravy, jako je např. kostel sv. Vavřince ve Vracově (okr. Hodonín) z let 1230-1240 (Richter 1957, 7-16), kostel sv. Václava v Kostelci (okr. Hodonín) ze 30. let 13. stol. (Samek 1999, 175-176) nebo fragmenty portálu kostela na hradě Lukově (okr. Zlín), doloženého nepřímou 1235 (Plaček 2001, 361). Podle časového zařazení těchto staveb můžeme také původní bučovický kostel datovat hypoteticky už do 30. let 13. stol., rozhodně však do první poloviny 13. stol. Zdobný obvodový sokl i ústupky portálu jsou podle provedení prací školených kameníků napodobující cizí vzory.

Co se týče celkové rekonstrukce stavby, šlo bezesporu o jednodlný kostel 11,5 m široký a zhruba 25 m dlouhý, s osou mírně vychýlenou k JV. Hlavní vstup, umístěný na severní straně, trměoval k někdější, zřejmě nikoliv nevýznamně tržní osadě a byl ozdoben reliéfním ústupkovým portálem. Uzavření lodi na východě zůstává zatím neznámé, nejpravděpodobnější se však jeví pravoúhlý tvar kněžiště podobně jako v Kostelci (ve Vracově je presbytář polygonální). V ose západního průčelí se nachází kolmé ostění prostého nezdobného průchodu do prostory vymezené zdmi, z nichž jedna byla částečně odkryta. Tento prostor lze označit nejspíše za zbytky axiálně situované západní věže, jejíž podvěží by bylo podle četných analogií přístupné pouze z hlavní lodi (obr. 5). Nelze ani vyloučit, že jednodlný kostel s věží byl nejprve typem tribunového panského kostela s věžní či spíše pavlačovou tribunou a až později se stal farním kostelem tržní osady (hřbitov u kostela je doložen nejméně od roku 1405). Věž by pak mimo jiné zprostředkovala i vstup na tribunu. Neobvyklé je, že mezi západním průčelím a navazující zdí věže nebyla nalezena dilatační spára. To může svědčit o odlehčené konstrukci věže, na jejíž patrové zděné části mohla být posazena dřevěná konstrukce se zvonící.

*Pavel Borský, Radmila Stránská, Petr Vitula
SPÚ Brno*

Literatura:

Ondra, K., Stránská, R., Vitula, P. 2001: Stavební kameny zdiva románského kostela v areálu zámku v Bučovicích. In: Ve službách archeologie III, Sborník k 75. narozeninám Prof.

RNDr. Jana Jelínka, DrSc. Brno, 163-166.

Palátová, H., Stránská, R., Vitula, P. 2001: Bučovice (okr. Vyškov), PV 42 (2000), 203-204.

Plaček, M. 2001: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí. Praha.

Pojsl, M. 1990: Velehrad. Stavební památky bývalého cisterciáckého kláštera. Brno.

Richter, V. 1957: Raněgotická stavba vracovského kostela. In: Umění a svět I, Gottwaldov, 7-16.

Samek, B. 1999: Umělecké památky Moravy a Slezska. 2. svazek J-N. Praha.

Resumé:

Bučovice (Bez. Vyškov), „Schloss“. Kirche, Schloss. Mittelalter, Neuzeit. Feststellungsgrabung.

DIVÁKY (okr. Břeclav)

„Padělky za humny“. Střední a mladší doba hradištní. Pohřebiště. Záchranný výzkum.

Na základě upozornění Jaroslava Němečka, že na návrší jižně od vsi jsou naorány hroby, provedl ÚAPP Brno ve spolupráci s katedrou antropologie PřFMU v září 2000 záchranný výzkum na ploše 11x17 m, při němž bylo prozkoumáno 16 kostrových hrobů, z nichž většina je datována do mladší doby hradištní. Jeden hrob zachycený mimo zkoumanou plochu je keramickou nádobou datován do střední doby hradištní. V mladohradištních hrobech se našly mince, esovité záušnice a nožky.

Josef Unger. ÚAPP Brno

Resumé:

Diváky (Bez. Břeclav), „Padělky za humny“. Mittlere und jüngere Burgwallzeit. Gräberfeld. Rettungsgrabung.

DLOUHÁ LHOTA (okr. Blansko)

Kostel sv. Bartoloměje. Středověk-novověk (14.-18. stol). Ossarium. Záchranný výzkum.

Kostel sv. Bartoloměje se nachází na V okraji obce. Na mapě ZM ČR 1:10 000 list č. 24-14-18 je jeho poloha vyznačena těmito koordináty od Z a J s.č. 352:309 mm. Při výkopu odvodňovací rýhy za presbytářem (nachází se na S straně kostela) bylo nalezeno množství lidských kostí (zejména lebky a dlouhé pažní, stehenní a holenní kosti). Kosti byly uloženy ve směru S-J (v ose kostela). Jáma, ve které byly kosti uloženy, byla jen vykopána do podloží a po jejich uložení zpětně zaházena. Nebyly zdokumentovány žádné známky architektonických úprav (např. vyzdívka, bednění). Výkopem o šířce a hloubce 1,0 m byla zjištěna pouze délka jedné ze stran ossaria – 5,0 m.

PŘEHLED VÝZKUMŮ 43 (2001)

Vydává:	Archeologický ústav AV ČR Brno Královopolská 147, 612 00 Brno E-mail: infor@iabrno.cz http://www.iabrno.cz
Odpovědný redaktor:	Doc. PhDr. Jaroslav Tejral, DrSc.
Redakce a příprava pro tisk:	Mgr. Bakázs Komoróczy, Ing. Petr Škrdla, PhD., PhDr. Lubomír Šebela, CSc., Alice Del Maschio, Miroslav Lukáš
Jazyková úprava:	PhDr. Jan Balhar, CSc.
Na titulním listě:	Plastika medvěda z Pavlova (kresba J. Svoboda); letecký snímek Mušova a Pálavy (foto O. Šedo)
Tisk:	BEKROS
Náklad:	350 ks

© 2002 by the Authors.

All rights reserved.

AÚ AV ČR Brno, Královopolská 147, 612 00